

Protocol 4005

Fysiek Beschermen

Dit protocol maakt onderdeel uit van de Kwaliteitsnorm Nederlandse archeologie. Deze Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3), is op 09-12-2013 vastgesteld door het Centraal College van Deskundigen (CCvD) Archeologie, ondergebracht bij de SIKB te Gouda.

INHOUDSOPGAVE

Aanleiding	3
Reikwijdte	3
Doel.....	3
Fysieke bescherming.....	3
Beheer	3
Inrichting	4
Proces.....	4
1. Opstellen archeologische visie op beheer & inrichting	4
2. Opstellen archeologische richtlijnen voor beheer & inrichting.....	5
Gehanteerde terminologie	5
Actoren protocol Fysiek Beschermen	6
Deelproces 1: Opstellen archeologische visie op beheer & inrichting.....	7
Deelproces 2: Opstellen archeologische richtlijnen voor beheer & inrichting	8
SPECIFICATIES FYSIEK BESCHERMEN.....	9
BS01	10
BS02	11

Eigendomsrecht

Dit protocol is opgesteld in opdracht van en uitgegeven door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB). Het Centraal College van Deskundigen (CCvD) Archeologie, ondergebracht bij SIKB, beheert dit protocol inhoudelijk. De actuele versie staat op de website van SIKB (www.sikb.nl) en is op elektronische wijze tegen ongewenste aanpassingen beschermd. Het is niet toegestaan om wijzigingen aan te brengen in de originele en door het CCvD Archeologie goedgekeurde en vastgestelde teksten met het doel hieraan rechten te (kunnen) ontleen.

© Copyright SIKB

Overname van tekstdelen is toegestaan met bronvermelding. Alle rechten berusten bij SIKB.

Bestelwijze

Dit protocol is, evenals de beoordelingsrichtlijn waarbij dit hoort, in digitale vorm kosteloos te verkrijgen bij SIKB. Een ingebonden versie kunt u bestellen tegen kosten, op te vragen bij SIKB.

Helpdesk/gebruiksaanwijzing

Voor vragen over inhoud en toepassing van dit protocol kunt u terecht bij SIKB.

PROTOCOL 4005 FYSIEK BESCHERMEN

Aanleiding

Fysiek Beschermen van archeologische monumenten en (al dan niet wettelijk beschermde) vindplaatsen kan voorkomen als gevolg van plannen gerelateerd aan ruimtelijke ordening, natuur- en landschapsontwikkeling, wateropgaven en cultuurhistorie.

Reikwijdte

Fysiek beschermen is een activiteit waarbij kennis vanuit verschillende disciplines betrokken is. Deze kennis is nog in ontwikkeling. Dit protocol richt zich op de inzet van kennis vanuit de archeologie bij behoud *in situ*. De kennis die bij het fysieke beschermen ingezet wordt vanuit andere disciplines, zoals de civiele techniek, blijft hier buiten beschouwing. Echter, samenwerking met specialisten uit aangrenzende disciplines is vereist om te komen tot een complete visie/richtlijnen. Buiten dit protocol valt ook de administratieve bescherming van de (al dan niet wettelijk beschermde) vindplaats. Behoud *in situ* impliceert nadenken over maatregelen om archeologische waarden *in situ* op de lange termijn in stand te houden. Hierbij wordt uitgegaan van twee typen archeologische waarden *in situ*:

1. nieuwe vindplaats;
2. bekende (al dan niet wettelijk beschermde) vindplaats.

Daarnaast kunnen twee momenten worden aangewezen waarop dit proces plaatsvindt:

1. Bij een selectiebesluit, met als uitkomst 'behoud van een vindplaats': het proces geeft richtlijnen voor het 'hoe nu verder'-vraagstuk;
2. Bij een pro-actief besluit tot herwaardering van bestaande behoudsmaatregelen of het verder ontwikkelen van een al bestaande visie rond een vindplaats/archeologisch monument.

Doel

Het doel van Fysiek Beschermen is het duurzaam in stand houden van archeologische waarden *in situ* als bron van kennis en beleving. Het streven is het (verdere) verval van archeologische waarden tegen te gaan en aangerichte schade, zo mogelijk, te herstellen. Het gaat hierbij zowel om natuurlijke degradatie als om kunstmatige verstoringen (zoals de aanleg van infrastructuur of het verlagen van grondwaterpeilen).

Fysieke bescherming

Beheer- en inrichtingsmaatregelen in combinatie met monitoren vormen het instrumentarium van fysieke bescherming. Aan deze maatregelen ligt een archeologische visie ten grondslag indien het gaat om zaken waarbij archeologische deskundigheid vereist is. Dit kan impliceren dat de fysieke voorwaarden worden benoemd waaronder bescherming moet plaatsvinden.

Beheer

Onder beheermaatregelen worden verstaan alle *regelmatig* te treffen maatregelen, die noodzakelijk zijn om ervoor te zorgen dat archeologische vindplaatsen en/of archeologische monumenten die in een goede staat verkeren dat ook blijven. Beheer bestaat uit schouwen, uitvoeren van onderhoud en eventueel monitoren. Het gaat hier om het treffen van maatregelen voor de lange termijn. Zie ook de KNA-leidraad 'Standaard Archeologische Monitoring' (downloadbaar via www.sikb.nl).

Inrichting

Inrichtingsmaatregelen hebben tot doel de meest gunstige randvoorwaarden te creëren voor duurzaam behoud. Hierbij is reversibiliteit en traceerbaarheid van belang. Het begrip reversibiliteit geeft aan in welke mate de uitgevoerde fysieke beschermingsmaatregelen traceerbaar zijn en ongedaan gemaakt kunnen worden. De inrichtingsmaatregelen mogen geen schade aanrichten aan de vindplaats en/of het archeologisch monument. Het streven is een maximale reversibiliteit. Onder inrichtingsmaatregelen worden verstaan alle *eenmalig* te treffen beschermingsmaatregelen die noodzakelijk zijn om (verdere) aantasting van de archeologische vindplaats en/of het archeologisch monument te voorkomen (consolidatie). Daarnaast zijn maatregelen mogelijk om:

1. de archeologische (al dan niet wettelijk beschermde) vindplaats en/of het archeologische monument beter zichtbaar/herkenbaar en toegankelijk te maken (visualisatie en toeristisch recreatieve ontsluiting);
2. beschadigingen van de archeologische (al dan niet wettelijk beschermde) vindplaats en/of het archeologische monument te herstellen (restauratie).

Proces

Binnen het proces Fysiek Beschermen kunnen de volgende deelprocessen worden onderscheiden:

1. Opstellen van een archeologische visie op beheer & inrichting;
2. Opstellen van archeologische richtlijnen voor beheer & inrichting (incl. monitoring).

Deelproces 1 is van cruciaal belang en moet altijd plaatsvinden. Wanneer besloten wordt tot fysiek beschermen, moet altijd een beheerplan worden opgesteld. Dit kan betekenen dat er plannen voor inrichting en monitoring worden opgenomen, maar dat hoeft niet altijd zo te zijn.

Deelproces 2 vindt dus alleen plaats indien dit noodzakelijk wordt geacht door de betrokken actoren.

1. Opstellen archeologische visie op beheer & inrichting

De archeologische visie op beheer & inrichting zegt wat (welke archeologische waarden) en waar (in welk gebied) in stand gehouden moet worden en waarom. Ze geeft aan welk specifiek doel met beheer en inrichting wordt nagestreefd, wat het belang daarvan is en wat deze (kwantitatief en kwalitatief) inhoudt. Ze geeft zonodig aan welke ruimtelijke vorm met de fysieke beschermingsmaatregelen wordt nagestreefd en wat de relatie is met het landschap en daarin voorkomende andere cultuurhistorische waarden.

Aan de basis van de visie ligt de vastgestelde waarde van het monument, de uitkomsten van de nulmeting¹ (basisbeschrijving van het monument) en het voornemen/de aanleiding tot fysieke bescherming. De visie wordt gebaseerd op een beschrijving van de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van het monument en het verband daartussen. Ze gaat in op het belang van de condities voor de duurzame instandhouding van het monument en geeft de gewenste condities voor instandhouding aan.

De condities van de duurzame instandhouding van de behoudenswaardige vindplaats zijn echter niet alleen archeologisch van aard. Fysieke bescherming raakt ook aan zaken als bodemchemie, hydrologie, grondmechanica en andere niet-archeologische disciplines. Een archeologische visie kan derhalve niet in een vacuüm beschouwd worden moet tevens vanuit een de andere, aangrenzende disciplines beschouwd worden. Samenwerking met specialisten uit deze aangrenzende disciplines is dan ook vereist om te komen tot een complete visie.

---

¹ De KNA dient de eis te stellen dat een visie wordt opgesteld op basis van kennis van de uitgangssituatie van het monument. Veelal zal hiervoor eerst een nulmeting moeten worden uitgevoerd, die resulteert in een zogenaamde basisbeschrijving van het monument.

2. Opstellen archeologische richtlijnen voor beheer & inrichting

Richtlijnen geven aan hoe de beheer- en inrichtingsmaatregelen afgestemd moeten worden op de archeologische waarden, zodat optimaal wordt bijgedragen aan de instandhouding hiervan. In de richtlijnen wordt aangegeven welke maatregelen bijdragen aan de instandhouding en hoe voorkomen kan worden dat schade wordt veroorzaakt bij de uitvoering van maatregelen.

In de richtlijnen voor beheer wordt beschreven welke beheermaatregelen bijdragen aan het bereiken van het doel van de instandhouding zoals vastgelegd in de visie. Daarbij wordt aangegeven welke archeologische waarden of fysieke terreineigenschappen in het beheer ontzien dienen te worden. Behalve de aard van de maatregelen komen zonnig de frequentie, de wijze van uitvoering, zoals de inzet van werktuigen, de uitvoeringsomstandigheden, de eisen aan de uitvoerder van het werk en de noodzaak en intensiteit van archeologische begeleiding aan de orde.

Richtlijnen voor inrichting gaan ook in op de archeologische waarden en de daarmee samenhangende fysieke terreineigenschappen die bij de inrichting ontzien moeten worden. Aangegeven wordt welke beperkingen dit voor inrichtingswerkzaamheden met zich mee brengt, onder andere wat betreft de mate waarin bestaande fysieke terreineigenschappen gewijzigd mogen worden. De richtlijnen worden voorgelegd aan een bevoegde overheid, maar dit betekent niet dat ze gelden als een Programma van Eisen (PvE). Voor meer informatie over het uitvoeren van een nulmeting en het monitoren wordt nadrukkelijk verwezen naar de nieuwe KNA-Leidraad 'Standaard Archeologische Monitoring' (downloadbaar via www.sikb.nl).

De fysieke bescherming zelf zal dikwijls uitgevoerd worden door constructeurs en bouwers; de eisen aan de uitvoering(omstandigheden) van de fysieke bescherming moeten derhalve realistisch en haalbaar zijn en dienen afgestemd te worden met specialisten uit aangrenzende disciplines om te komen tot complete en praktische eisen.

Gehanteerde terminologie

De volgende begrippen kunnen worden onderscheiden:

(Beschermd) archeologisch monument

Een terrein van algemeen belang door alle daar aanwezige zaken van 50 jaar of ouder, die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid; betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde (Art. 1 lid c Monumentenwet 1988). Van deze terreinen is de archeologische waarde vastgesteld. Ze staan aangegeven op de provinciale archeologische monumentenkaarten (AMK).

Archeologische vindplaats

Een ruimtelijk begrensd gebied waarbinnen zich archeologische informatie bevindt, ofwel een (topografische) plaats, uitgedrukt in een x- en y-coördinaat, waar archeologisch materiaal in een beperkte ruimtelijke verspreiding is gevonden.

Nulmeting

De vaststelling van de huidige fysieke kwaliteit.

Reversibiliteit

De mogelijkheid iets in de oorspronkelijke toestand terug te brengen.

Consolidatie

Het tot stilstand komen van een proces; het duurzaam maken van iets.

Monitoring

Het verwerven van meetbare kwantitatieve gegevens over de bodemkwaliteit van een archeologische vindplaats (zie ook KNA-leidraad 'Standaard Archeologische Monitoring').

Actoren protocol Fysiek Beschermen

1. Senior KNA-archeoloog Fysiek Beschermen
2. KNA-archeoloog Ma

Deelproces 1: Opstellen archeologische visie beheer & inrichting				
no	activiteit	procedure/beschrijving	actor	spec
1.1	Opstellen basisbeschrijving en uitvoeren nulmeting voor archeologische visie	De <i>status quo</i> van het archeologische monument wordt beschreven door middel van het uitvoeren van een nulmeting (zie KNA-leidraad 'Standaard Archeologische Monitoring'). Dit kan deels volgen uit verkennend en/of waarderend onderzoek.	KNA-archeoloog Ma	BS01
1.2	Formuleren archeologische visie	Aan de hand van de basisbeschrijving worden randvoorwaarden voor optimale instandhoudingscondities van het monument bepaald, die deel uitmaken van de visie.	Senior KNA-archeoloog Fysiek Beschermen	BS02
1.3	Voorleggen visie aan bevoegde overheid	De visie wordt voorgelegd aan de bevoegde overheid.		
OK	CONTROLE (controle wenselijk, maar niet verplicht, zie toelichting KNA Landbodems onder actoren).	De Senior KNA-archeoloog Fysiek Beschermen controleert de visie op: <ul style="list-style-type: none"> archeologische inhoud; voldoen aan randvoorwaarden; planafstemming met bevoegde overheid. Indien akkoord legt hij/zij dit vast en wordt het proces vrijgegeven voor deelproces 2: opstellen van archeologische richtlijnen voor beheer & inrichting (indien noodzakelijk geacht door de betrokken actoren).		
	VERBETEREN	Senior KNA-archeoloog Fysiek Beschermen.		
	STOP	Einde van deelproces 1.		

Deelproces 2: Opstellen archeologische richtlijnen voor beheer & inrichting				
no	activiteit	procedure/beschrijving	actor	spec
2.1	Opstellen archeologische richtlijnen voor beheer & inrichting	Schrijven van de archeologische richtlijnen (inrichtingsplan en/of het beheerplan) voor het monument aan de hand van de visie en eventuele aanvullende randvoorwaarden.	Senior KNA-archeoloog Fysiek Beschermen	BS02
2.2	Voorleggen archeologische richtlijnen aan bevoegde overheid	Het concept archeologische richtlijnen worden voorgelegd aan de bevoegde overheid.		BS02
2.3	Aanmelden archeologische richtlijnen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	De goedgekeurde archeologische richtlijnen worden aangemeld bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.		
OK	CONTROLE	Processtappen 2.1 t/m 2.3 wordt gecontroleerd door de Senior KNA-archeoloog Fysiek Beschermen. Indien akkoord legt hij/zij dit vast en wordt het proces beëindigd.		
	VERBETEREN	Senior KNA-archeoloog Fysiek Beschermen.		
	STOP	Einde van het proces.		

SPECIFICATIES FYSIEK BESCHERMEN

BS01	Archeologische visie op beheer & inrichting
BS02	Richtlijnen beheer & inrichting

BS01 Archeologische visie beheer & inrichting

Toelichting

In de visie staat wat (welke archeologische waarden) en waar (in welk gebied) in stand gehouden moet worden en waarom. Ze geeft aan welk specifiek doel met beheer en inrichting wordt nagestreefd, wat het belang daarvan is en wat deze (kwantitatief en kwalitatief) inhoudt. Ze geeft zonedig aan welke ruimtelijke vorm met de fysieke beschermingsmaatregelen wordt nagestreefd en wat de relatie is met het landschap en daarin voorkomende andere cultuurhistorische waarden.

Aan de basis van de visie ligt de vastgestelde waarde van het monument, de uitkomsten van de nulmeting (basisbeschrijving) en het voornemen/de aanleiding tot fysieke bescherming. De visie wordt gebaseerd op een beschrijving van de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van het monument en het verband daartussen. Ze gaat in op het belang van de condities voor de duurzame instandhouding van het monument en geeft de niet-toegeestane ingrepen voor instandhouding aan.

Producten

- Visierapport Beheer & inrichting

Kwaliteitseisen

onderwerp	kwaliteitseis(en)
Nulmeting voor archeologische visie	<p>Voor een beoordeling van de relevantie, effectiviteit en duurzaamheid van beheer- en inrichtingsmaatregelen is inzicht nodig in de samenhang tussen materialen/sporen en omstandigheden waarin deze zich bevinden. Het gaat zowel om gegevens over de bestaande toestand als om veranderingsprocessen in materiaal/sporen onder invloed van (veranderingen in) de omgeving waarin deze zich bevinden. Wanneer deze gegevens niet bekend zijn, is een nulmeting nodig om ze te achterhalen.</p> <p>Wat een nulmeting in een bepaald geval moet meten, hangt af van de bestaande waardering van het monument en van de inhoud van het voornemen tot fysieke bescherming. Waardering en voornemen dienen hiertoe met elkaar geconfronteerd en geïnterpreteerd te worden. Deze interpretatie vereist deskundigheid ten aanzien van het verband tussen de waardering en de staat en de omstandigheden waarin de materialen/sporen zich bevinden. Het gaat er met andere woorden om goed na te denken over de inhoud van de nulmeting. Gezien het primair archeologisch inhoudelijke karakter van de interpretatie dient deze uitgevoerd te worden onder verantwoordelijkheid van een archeoloog. De bevindingen bepalen de inhoud van de nulmeting. Het verdient aanbeveling deze bevindingen in een PvE voor de nulmeting vast te leggen. De uitvoering van de nulmeting dient ook aan eisen van zorgvuldigheid en deskundigheid te voldoen. Hiervoor is de KNA-leidraad 'Standaard Archeologische Monitoring' beschikbaar.</p>
Archeologische visie	<p>De archeologische visie verwoordt het doel, het wat en waarom van de fysieke bescherming. Aanleiding voor de visie is het voornemen voor fysieke bescherming. De waardering van het monument en de Ausgangssituatie liggen aan de visie ten grondslag.</p> <p>In de visie worden keuzes gemaakt op grond van de waardering van het monument en gegevens over de Ausgangssituatie.</p> <p>Ook dat wat verboden is aan ingreepmaatregelen moet in de visie worden verwoord.</p>

BS02

Richtlijnen beheer & inrichting

Toelichting

De richtlijnen geven aan hoe de beheer- en inrichtingsmaatregelen afgestemd moeten worden op de archeologische waarden, zodat optimaal wordt bijgedragen aan de instandhouding hiervan. In de richtlijnen wordt aangegeven welke maatregelen bijdragen aan de instandhouding en hoe voorkomen kan worden dat schade wordt veroorzaakt bij de uitvoering van maatregelen.

In de richtlijnen voor beheer wordt beschreven welke beheermaatregelen bijdragen aan het bereiken van het doel van de instandhouding zoals vastgelegd in de visie. Daarbij wordt aangegeven welke archeologische waarden of fysieke terreineigenschappen in het beheer ontzien dienen te worden. Behalve de aard van de maatregelen komen zonnodig de frequentie, de wijze van uitvoering, zoals de inzet van werktuigen, de uitvoeringsomstandigheden, de eisen aan de uitvoerder van het werk en de noodzaak en intensiteit van archeologische begeleiding aan de orde. Onder beheermaatregelen worden verstaan alle *regelmatig* te treffen maatregelen, die noodzakelijk zijn om ervoor te zorgen dat archeologische vindplaatsen en/of archeologische monumenten die in een goede staat verkeren dat ook blijven. Beheer bestaat uit schouwen, uitvoeren van onderhoud en eventueel monitoren. Het gaat hier om het treffen van maatregelen voor de lange termijn. Zie ook de KNA-leidraad 'Standaard Archeologische Monitoring' (downloadbaar via www.sikb.nl). Richtlijnen voor inrichting gaan eveneens in op de archeologische waarden en de daarmee samenhangende fysieke terreineigenschappen die bij de inrichting ontzien dienen te worden. Aangegeven wordt welke beperkingen dit voor inrichtingswerkzaamheden met zich mee brengt, onder andere wat betreft de mate waarin bestaande fysieke terreineigenschappen gewijzigd mogen worden.

In principe wordt gestreefd naar doelspecificaties, maar waar noodzakelijk kunnen ook middelenspecificaties worden gegeven. Per situatie moet worden bepaald wat nodig is.

Producten

- Richtlijnen Beheer & inrichting
- Gedeponeerde monitoringsgegevens

Kwaliteitseisen

onderwerp	kwaliteitseis(en)
Monitoring	Monitoring is in essentie een periodiek herhaalde nulmeting, gericht op het meten van veranderingen in de staat van materialen/sporen en de omstandigheden waarin deze zich bevinden. Voor inhoud en uitvoering gelden dezelfde opmerkingen als voor de nulmeting. Monitoring staat overigens niet uitsluitend ten dienste aan de fysieke bescherming. Monitoring kan als doel ook archeologische kennisvermeerdering hebben of bijdragen aan kennis over de planologische bescherming van archeologische monumenten. Ook dan is het in essentie een archeologische activiteit en dient de uitvoering aan eisen van zorgvuldigheid en deskundigheid te voldoen. Ook dan kan de KNA-leidraad 'Standaard Archeologische Monitoring' richtinggevend zijn.
(Digitale) monitoringsgegevens	Alle resultaten van de monitoring worden inclusief de digitale bestanden gedeponeerd conform specificatie DS05 (Overdracht van digitale gegevens).